

KS. PAWEŁ BOGUMIŁ SOBUŚ

FORMACJA OSOBOWOŚCI MORALNEJ KATOLIKA

Zaangażowanie polityczne katolika jest wyrazem jego odpowiedzialnego potraktowania obowiązku miłości bliźniego. Czynna troska o realizację zadania przetwarzania świata tak, by stał się miejscem integralnego rozwoju osoby ludzkiej, stanowi wypełnienie wezwania Bożego (por. Rdz 1, 28). Dlatego też chcąc jak najlepiej wywiązać się ze zleconej przez Stwórcę misji, nieustannym staraniem człowieka musi stać się jego samodoskonalenie, które sprzyjać ma urzeczywistnieniu Bożego planu. Przypomina o tym Pius XII podkreślając, że formacja chrześcijańska stanowi fundament odbudowy społeczeństwa. Dlatego też nie godzi się poprzestawać „na powszechnej w życiu publicznym miernocie”, lecz w imię odpowiedzialności za człowieka i świat „przez heroiczny wysiłek męstwa” troszczyć się o własny rozwój¹.

Kościół ma świadomość wielu zagrożeń i trudności związanych z zaangażowaniem się w działalność polityczną. Wskazuje zatem na potrzebę formacji katolików mających podjąć wysiłek aktywności politycznej. Mają to wszak być ludzie, którzy nie będą poszukiwali własnego zysku, lecz w kompetentny sposób podejmą się zadania ulepszania porządku doczesnego. Kościół przychodzi im z pomocą poprzez wieloaspektowe przygotowywanie ich do służby dobru wspólnemu przez zaangażowanie polityczne².

Formacja osobowości moralnej katolika jest procesem, który dokonuje się poprzez całe jego życie. Samodoskonalenie człowieka zmierzające do odzwierciedlenia w swoim życiu postawy Jezusa Chrystusa stanowi zadanie, które musi być permanentnie realizowane, ponieważ ludzkie życie ma nieustannie „przynosić owoc obfitszy” (J 15, 2). Bóg wzywa zatem człowieka do ciągłego wzrostu, dojrzewania i dawania owocu swego życia. Od odpowiedzi na ten apel nie można się uchylać, gdyż zlekceważenie owego obowiązku stanowi wyraz pogardy wobec Bożej dobroci i życzliwości, odrzucenie łask związanych z powołaniem oraz implikuje skazanie się na wieczne potępienie (por. J 15, 6)³.

¹ Por. Pius XII, *Orędzie radiowe wygłoszone w dniu Zielonych Świąt dla uczczenia pięćdziesiątej rocznicy encykliki „Rerum novarum”* nr 18-19; Pius XII, *Orędzie radiowe wygłoszone w wigilię Bożego Narodzenia 1941 roku*, nr 19; *Christifideles laici* 63; H. Łuczak, *Odpowiedzialność chrześcijańska*, Wrocław 1992, s. 404-436; S. Witek, *Chrześcijańska wizja moralności*, Poznań 1983, s. 210-214.

² Por. *Gaudium et spes* 75; *Octogesima adveniens* 48; P. Jarecki, *Polityka w świetle nauki społecznej Kościoła*, *Collectanea Theologica* 60:1990 f. 4, s. 87.

³ Por. A. Żynel, *Powołanie*, w: *Katolicyzm A-Z*, red. Z. Pawlak, Łódź 1989³, s. 361.

Stwórca pozostaje w dialogu z człowiekiem, który obdarowany został wolnością. Kieruje swoje posłanie do ludzkiej odpowiedzialności, która przejawiać się ma również w pieczy o integralną i stałą formację. Cały ten proces zmierzać ma do jak najlepszego przygotowania człowieka do urzeczywistniania zadań płynących z sakramentu chrztu świętego, jakimi są rozszerzanie Królestwa Bożego oraz uświęcanie porządku spraw doczesnych⁴.

Adhortacja *Christifideles laici*, podejmując problematykę powołania i misji świeckich w Kościele i świecie, porusza również zagadnienia ich formacji. O ważkości problemu świadczyć może to, iż tematyce tej poświęcony został piąty rozdział dokumentu. Stwierdza się tam nawet, że „formacja świeckich powinna się znaleźć wśród zadań priorytetowych diecezji i wejść do programów duszpasterskich tak, aby ku niej zmierzały wszystkie wysiłki wspólnoty (kapłanów, świeckich i osób zakonnych)”⁵.

W dokumencie *Instrumentum laboris*, poprzedzającym Synod Biskupów w 1987 roku, opinia ta uzasadniona jest przekonaniem o niezbędności rzetelnej formacji świeckich dla wzrostu życia wewnętrznego i udziału w posłannictwie, do którego są powołani. Uznaje się bowiem, że solidne ukształtowanie osobowości moralnej katolika stanowi element sprzyjający realizacji zadań uświęcania świata i propagowania Królestwa Bożego we wciąż zmieniających się okolicznościach. Z tej też przyczyny Kościół prowadzi powyższą formację stopniowo i przy pomocy różnorodnych środków, aby człowiek mógł jak najlepiej zrealizować swoją misję zobowiązującą go do zaangażowania w działalność polityczną⁶.

Soborowy dekret *Apostolicam actuositatem* zaznacza, że nieodłącznym elementem chrześcijańskiego wychowania jest także formacja apostołska. Służy ona pomocą w przyspieszaniu wieloetapowego procesu dojrzewania świeckiej świadomości laikatu do odpowiedzialnego podejmowania swojego posłannictwa, które posiada różnorodną specyfikę, jak chociażby powinność aktywności politycznej. Według wspomnianego dokumentu, „apostolstwo może być w pełni skuteczne jedynie pod warunkiem wielostronnego i pełnego przygotowania. Takiego przygotowania domaga się

⁴ „Odpowiedzialność to więcej niż obowiązkowość. To droga do przewyciężenia obojętności... Być odpowiedzialnym, mieć poczucie odpowiedzialności to być gotowym do wykorzystania wszystkich możliwości, jakie niesie ze sobą czas i miejsce, w którym żyjemy, zawsze jednak w tym odniesieniu, że muszę zachować godność siebie i godność drugiego człowieka, także w perspektywie nadprzyrodzonej” (J. Nagórny, *Chciałbym podnieść to...*, w: *Zaangażowanie chrześcijan w życiu społecznym*, red. A. Marcol, Opole 1994, s. 160). Por. *Apostolicam actuositatem* 4; *Evangeliis nuntiandi* 70-73; *Redemptor hominis* 11; Kongregacja do Spraw Duchowieństwa, *List okólny „Kapłan głosiciel Słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa”*, Wstęp; Zuberbier, *Wprowadzenie do „Dekretu o apostołstwie świeckich”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Tekst polski, wyd. 3. [b.r. i m.w.], s. 376-377.

⁵ Por. *Christifideles laici* 57; J. Wal, *Wychowanie chrześcijan do czynnego udziału w życiu społecznym*, w: *Zaangażowanie chrześcijan w życiu społecznym*, s. 141-160.

⁶ Por. Generalny Sekretariat VII Zwyczajnego Synodu Biskupów, *Dokument „Instrumentum laboris” (1987)*, w: *Powołanie i posłannictwo ludzi świeckich w świetle dokumentów kościelnych*, red. E. Weron, Poznań 1989, nr 70; VII Zwyczajny Synod Biskupów, *Orędzie do Ludu Bożego „Na drogach Soboru”*, w: *Powołanie i posłannictwo ludzi świeckich w świetle dokumentów kościelnych*, nr 11; A. Marcol, *Wiara w Boga a społeczne zaangażowanie*, w: *Zaangażowanie chrześcijan w życiu społecznym*, s. 181.

nie tylko potrzeba stałego duchowego i doktrynalnego postępu człowieka świeckiego, ale także przeróżne okoliczności spraw, osób i zajęć, do których dostosować się musi jego działalność⁷.

Christifideles laici wskazuje na przyczyny tak dużego zainteresowania społeczności Kościoła formacją ludzi świeckich. Wyjaśnia, że podstawowym celem tego kształtowania osobowości polityczno-moralnej katolika jest pomoc przy odnajdowaniu przez niego własnego powołania. Nieodmiennie konsekwencją owego odkrycia ma być coraz większa gotowość do życia swoim powołaniem w urzeczywistnianiu powierzonych człowiekowi proegzystencjalnych zadań⁸.

Chrześcijanin to człowiek wiary, nadziei i miłości, który odkrywa w sobie bezwzględną i kategoryczną powinność obligującą go do działalności politycznej. Najgłębszym uzasadnieniem tego zobowiązania jest powołanie skierowane przez Boga do aktywnego bytowania w otaczającej go rzeczywistości społeczno-politycznej. Wszystkie te działania winny być przejawem świadomej troski o dobro drugiego człowieka oraz o uświęcenie świata⁹.

Stała dyspozycja człowieka wierzącego do wypełniania własnych powinności musi znaleźć swoje oparcie na gruncie jego kompetencji. Sama chęć ich realizacji nie jest bowiem wystarczającym elementem do solidnego wykonania złeczonej misji. Koniecznym warunkiem jest biegłość w dziedzinie polityki, aby móc w sposób właściwy urzeczywistnić przyjęte zobowiązanie do zaangażowania politycznego. Przypomina o tym Jan XXIII, gdy w swej „Wielkiej Karcie Pokoju” postuluje, aby katolicy posiadali odpowiednie do tych zadań przygotowanie¹⁰.

Pomocą w rzetelnym przygotowaniu wiernych świeckich do tej działalności winna być integralna formacja. Pod pojęciem powyższym kryje się solidne kształtowanie postaw umożliwiających aktywne uczestniczenie, zarówno w życiu wspólnoty Ko-

⁷ *Apostolicam actuositatem* 28. Por. Generalny Sekretariat VII Zwyczajnego Synodu Biskupów, Dokument „Lineamenta” (1985), w: *Powołanie i posłannictwo ludzi świeckich w świetle dokumentów kościelnych*, nr 36; *Kapłan głosiciel Słowa* 1; E. Weron, *Vadamecum ludzi świeckich. Nad papieską adhortacją „Christifideles laici”*, w: *Powołanie i posłannictwo ludzi świeckich w świetle dokumentów kościelnych*, s. 274; R. Coste, *Miłość, która zmienia świat. Teologia miłości*, Rzym-Lublin 1992, s. 297-298.

⁸ Por. *Christifideles laici* 58; A. Nossol, *Teologia bliższa życiu*, Opole 1984, s. 290.

⁹ Por. *Apostolicam actuositatem* 4; H. Skorowski, *Być chrześcijaninem i obywatelem dziś. Refleksje o postawach moralno-społecznych*, Warszawa 1994, s. 154-155.

¹⁰ „Istnieje jednak pewien bezwzględny warunek. Polityka opierająca się na Ewangelii musi być, aby przynieść owoce, prawdziwa zarówno w swych celach, jak i używanych przez siebie środkach; poza tym muszą przygotowywać ją i wykonywać ludzie kompetentni. W dziedzinie tej, podobnie jak w innych dziedzinach działalności ludzkiej, wzniosłe zamiary nie wystarczają; zbyt wielu szlachetnych chrześcijan żyje tu złudzeniami zapominając o starym przysłowiu, które mówi przecież, że piekło wybrukowane jest dobrymi intencjami. Nikt nie staje się przywódcą politycznym z dnia na dzień, jak to wyobrażają sobie bywalcy kawiarni, którzy chętnie widzą siebie w roli szefa państwa” (R. Coste, *Ewangelia i polityka*, Paris 1969, s. 251). Por. *Pacem in terris* 147-148, 150; S. Wyszyński, *Przedmowa*, w: Jan XXIII, *Encyklika o pokoju między wszystkimi narodami opartym na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności „Pacem in terris”*, Paris 1964, s. 10; I. Mroczkowski, *W tej samej kwestii...*, w: *Zaangażowanie chrześcijan w życiu społecznym*, s. 166; M. Spieker, *Kościół i społeczeństwo w procesie transformacji krajów postkomunistycznych. Co może wnieść nauka społeczna Kościoła?* *Społeczeństwo* 6:1996 nr 1, s. 47.

ścioła, jak i w bytowaniu społeczeństwa świeckiego. Wiąże się to z wytwarzaniem w człowieku poczucia silnej identyfikacji z obiema społecznościami oraz świadomości odpowiedzialności za każdą z nich¹¹.

Konstytucja *Gaudium et spes* jednoznacznie stwierdza, że błędną jest sytuacja wzajemnego separowania tych dwóch środowisk życia człowieka, gdyż stanowią one nierozdzielne elementy ludzkiej egzystencji. Określa nawet odstępstwem od prawdy wszelkie próby lekceważenia już to ziemskich, już to religijnych obowiązków w imię ich rzekomej, wzajemnej rozbieżności. Z tej to przyczyny pojawia się postulat integralnej formacji świeckich uwzględniającej oba te czynniki. Nawiązując do potrzeby takiego kształtowania ludzi świeckich, Jan Paweł II pisze, że „w ich życiu nie może być dwóch równoległych nurtów: z jednej strony tak zwanego życia «duchowego» z jego własnymi wartościami i wymogami, z drugiej tak zwanego życia «świeckiego», obejmującego rodzinę, pracę, relacje społeczne, zaangażowanie polityczne i kulturalne”¹².

Należy zatem zauważyć, że dbałość o własną formację winna stanowić dla katolików nieustanne zadanie. Jest bowiem ona narzędziem w przygotowaniu do działalności politycznej, co z kolei stanowi przedmiot zobowiązania wynikający z postępowania zleconego chrześcijanom. Można więc założyć, że zaangażowanie w kształtowanie własnej postawy życiowej stanowi kryterium odpowiedzialnego realizowania otrzymanej misji¹³.

Całościowa formacja ma służyć pomocą w odkrywaniu powołania otrzymanego od Stwórcy. Indywidualny charakter Bożego wezwania określa godność i odpowiedzialność każdego z wiernych świeckich w dziele propagowania Królestwa Bożego na ziemi. Dlatego też integralne kształtowanie osobowości moralnej katolika za swój cel musi obrać udzielanie wsparcia w radosnym i przesyconym wdzięcznością rozpoznawaniu tej godności. Konsekwentnie, dalszą jego rolą jest też pomoc we wiernym i wspaniałomyślnym podjęciu owej odpowiedzialności¹⁴.

Odkrycie Bożych zamiarów względem człowieka dokonuje się w określonych warunkach. Zaliczyć do nich trzeba uważne i pełne gotowości wsłuchiwanie się w słowo Boże i naukę Kościoła. Jak uczy *Dei Verbum*, przez osobistą refleksję nad Pismem świętym, z inicjatywy Ojca Niebieskiego, dokonuje się nawiązanie dialogu pomiędzy Stwórcą a człowiekiem. Objawia on wówczas tajemnicę swojej Boskiej woli zbawienia. Z rozważania Bożego słowa, którego posłanie jest zawsze aktualne, rodzi się zarówno siła kontemplacji, jak i gorliwość apostołska. Z niego również ludzie czerpią „światło do oceniania prawdziwego sensu i wartości rzeczy doczesnych”¹⁵.

---

¹¹ Por. *Mater et Magistra* 226-232; *Ecclesiam suam* 38; Wal, *Wychowanie*, s. 153-157.

¹² *Christifideles laici* 59. Por. *Gaudium et spes* 43; *Evangelii nuntiandi* 47; Witek, *Chrześcijańska*, s. 293; W. Słomka, *Kierunki formacji duchowej i apostołskiej*, w: *Duchowość na progu trzeciego tysiąclecia*, red. M. Chmielewski, Lublin 1999, s. 168.

¹³ Por. *Lumen gentium* 33; *Apostolicam actuositatem* 28.

¹⁴ Por. *Christifideles laici* 58; Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego, *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, Poznań 1986, nr 5-10.

¹⁵ *Instrumentum laboris* 40. Por. *Dei Verbum* 10; *Apostolicam actuositatem* 4; S. Urbański, *Mistyczne perspektywy rozwoju duchowego chrześcijanina wskazane przez Jana Pawła II na progu trzeciego tysiąclecia*, w: *Duchowość na progu trzeciego tysiąclecia*, red. M. Chmielewski, Lublin 1999, s. 110; T. Dajczer, *Rozważania o wierze*, Częstochowa 1993⁴, s. 173.

Autentyczna interpretacja słowa Bożego, które zostało bądź to spisane, bądź też przekazane przez Tradycję, jest zadaniem Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, autorytatywnie działającego w imieniu Jezusa Chrystusa. Z Bożego rozkazu i przy asystencji Ducha Świętego, Magisterium Kościoła pobożnie słucha słowa Bożego, święcie go strzeże i troszczy się o jego wierne wyjaśnianie, toteż jego interpretacja stanowi dla katolika niezastąpioną pomoc w rozumieniu otrzymanych od Boga zadań aktywnego uczestnictwa w działalności politycznej¹⁶.

Do czynników umożliwiających odnajdowanie Bożej woli względem życia człowieka włączyć należy pełną synowskiej ufności, wytrwałą modlitwę. Według *Vita consecrata*, ona uzdalnia do autentycznej interpretacji i wykonania woli Bożej. *Katechizm* przypomina bowiem, że modlitwa jest prośbą skierowaną do Stwórcy o współdziałanie z Jego zamysłem (por. Mt 9, 38; Łk 10, 2; J 4, 34). Natomiast Paweł VI w alokucji *Sono lieto* twierdzi, że „modlitwa, szkoła wiary i perspektywy nadprzyrodzonej jest przede wszystkim konieczna, aby od «Ojca światłości» mieć tę pomoc, jaką tylko On może dać: modlitwa usilna, wierna, męska, ufna, radosna; która wlewa światło do umysłu, jasność w spojrzenie, siłę do woli”¹⁷.

Wśród niezbędnych elementów sprzyjających odkrywaniu zleconej człowiekowi misji wskazać należy korzystanie z mądrego i troskliwego kierownictwa duchowego. Stanowi ono niezwykle wartościowe narzędzie wychowania, dlatego też określane bywa wielkim dobrodziejstwem dla wszystkich wiernych. Jest pomocą nie tylko w odczytaniu i wypełnieniu z całkowitą wiernością życiowego powołania. Zachowuje swoje znaczenie i dobroczynny wpływ w każdym okresie życia, jeśli tylko z miłością i w perspektywie pobożnej i roztropnej rady człowiek poszukuje potwierdzenia swej prawości oraz sił do ofiarnego spełniania swoich powinności. Kierownictwo duchowe jest przeto środkiem niezbędnym w formacji osobowości moralnej katolika podejmującego działalność polityczną, gdyż sprzyja rozwijaniu i wspomaganiu wierności i wielkoduszności w wypełnianiu swego zobowiązania¹⁸.

Jan Paweł II, pośród warunków umożliwiających odkrywanie konkretnej woli Boga dotyczącej życia człowieka, wymienia jeszcze rozpoznawanie w świetle wiary otrzymanych darów i talentów. Każdy świecki jest powołany do apostołatu na mocy darów, jakie zostały mu dane, do bycia świadkiem i narzędziem misji Kościoła. Obowiązkiem

¹⁶ Por. *Dei Verbum* 10; *Lumen gentium* 12; *Katechizm Kościoła Katolickiego* 85-93, 889; *Evangelii nuntiandi* 64-68; M. Żmudziński, *Geneza posługi św. Piotra i jego następców*, Studia Elbląskie 1:1999, s. 130.

¹⁷ Cyt. za: Witek, *Chrześcijańska*, s. 369. Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego* 2611; *Vita consecrata* 94; *Przekroczyć próg nadziei. Jan Paweł II odpowiada na pytania Vittoria Messoriego*, Lublin 1994, s. 38-39; Urbański, *Mistyczne*, s. 110.

¹⁸ Por. *Reconciliatio et paenitentia* 32; *Christifideles laici* 58; *Pastores dabo vobis* 81; J. Orzeszyna, *Sakrament pojednania i pokuty*, Kraków 1993, s. 133; S. Nowak, *Kierownictwo duchowe sakramentalne*, Ruch Biblijny i Liturgiczny 37:1984, s. 511-524; J. Augustyn, *Praktyka kierownictwa duchowego*, Kraków 1993, s. 105-106. „Chrześcijańskie kierownictwo duchowe definiujemy jako pomoc, której jeden chrześcijanin udziela drugiemu. Człowiek, który korzysta z takiej pomocy, staje się zdolny, by zwrócić swoją uwagę na więź między sobą a Bogiem oraz by dać odpowiedź Bogu, który wchodzi z nim w dialog jako osoba. Staje się on także zdolny do wzrastania w zażyłej więzi z Nim oraz do wcielania w życie konsekwencji, jakie wypływają z tej relacji” (W. A. Barry, W. J. Connolly, *Kierownictwo duchowe w praktyce*, Kraków 1992, s. 29).

też każdego jest samodzielne odkrywanie powierzonych charyzmatów. W tym zadaniu nie może jednak zostać odosobniony, lecz powinien być wspierany przez społeczność świeckie i kościelne. Vaticanum II dostrzega tu szczególną rolę kapłanów, którzy „badając duchy, czy pochodzą od Boga, niech w duchu wiary odkrywają różnorodne charyzmaty świeckich, zarówno małe jak i wielkie, niech je z radością uznają, z troskliwością popierają”¹⁹.

Nie można pominąć potrzeby rozróżniania znaków czasu jako czynnika niezbędnego w kształtowaniu osobowości moralnej katolika. Nieustannie zmieniające się wzorce ludzkich zachowań nie mogą stanowić akceptowalnych norm życia. Wyznawcy Chrystusa w ciągle pojawiających się nowych uwarunkowaniach upatrują konkretnych wezwań Bożych, które domagają się chrześcijańskich odpowiedzi. Prawdziwe życie według wskazań Chrystusowych zmierza do rozpoznawania głosu Zbawiciela, który przemawia poprzez tęsknoty i oczekiwania ludzi każdego okresu. Katolik stara się być wrażliwy na te ludzkie potrzeby i ma świadomość powinności reagowania na nie. Solidaryzuje się z nimi przez dbałość o własną formację, która przygotowuje go do działalności politycznej²⁰.

Kształtowanie osobowości moralnej należy traktować jako zadanie na całe życie, gdyż na każdym jego etapie skierowane jest do człowieka Boże wezwanie. Wprawdzie są momenty szczególne, które sprzyjają dostrzeżeniu i rozeznaniu powierzonej misji. Łączyć się one powinny z decyzją podjęcia nałożonych zobowiązań. Do tych życiowo ważnych chwil *Christifideles laici* zalicza przede wszystkim okres dorastania i lata młodości. Niemniej permanentna czujność w uważnym wsłuchiwanie się w nawoływanie Boże musi być podstawowym i niezmiennym nastawieniem katolika, który – rozpoznając swą powinność odpowiedzialnej działalności politycznej – angażuje się w proces całościowego samowychowania²¹.

Stała gotowość do pełnienia woli Bożej ma stać się cechą charakterystyczną wyznawcy Chrystusa. Dyspozycję tę należy nieustannie rozwijać, aby nie zatracić wrażliwości na nawoływanie Stwórcy. Taka postawa jest wyrazem pragnienia wolnej i odpowiedzialnej współpracy z Bogiem, który ten zamiar przenika i umacnia swoją łaską uzdalniającą człowieka do pełniejszego poznawania bogactwa wiary i wielkości obdarowania oraz do odpowiadania życiem na uzyskaną godność (por. Rz 8, 1-17)²².

¹⁹ *Presbyterorum ordinis* 9. Por. *Apostolicam actuositatem* 30; *Christifideles laici* 58.

²⁰ „Doświadczenie zdobyte przez świeckich, dzięki sposobowi ich życia i uczestniczenia we wszystkich dziedzinach ludzkiej aktywności, uzdalnia ich w sposób szczególny do precyzyjnego ukazania «znaków czasu» charakterystycznych dla epoki, w jakiej obecnie żyje Lud Boży. Niechże więc przyczyniają się oni poprzez swoje inicjatywy, twórczość i kompetentną pracę, świadomą i gorliwą, w dziedzinie właściwej ich powołaniu, do tego, by cały Lud Boży mógł dokładniej rozróżnić wartości ewangeliczne i antywartości, zawarte w tych znakach” (*Świecki katolik świadkiem wiary w szkole* 10). Por. *Instrumentum laboris* 37.

²¹ Por. *Apostolicam actuositatem* 28; *Christifideles laici* 58; *Lineamenta* nr 36. H. Niemiec zwraca uwagę na znaczenie wychowania moralnego w okresie szkolnym. Wskazuje na wpływ procesu wychowawczego na usprawnienie osoby do realizacji samej siebie oraz realizacji prawdziwego dobra. (Por. „*Nauczycielu dobry*”. *Dlaczego mam być dobrym nauczycielem?* CzST 25:1997 s. 176-177).

²² Por. *Gaudium et spes* 22; *Christifideles laici* 58; J. Kowalski, *Człowiek jako obraz Boży w świetle konstytucji „Gaudium et spes”*, CzST 1:1973, s. 130; A. F. Dziuba, *Doskonałość odpowiedzi na powołanie Boga*, CzST 25:1997, s. 98-99.

Soborowy dekret *Apostolicam actuositatem* kładzie nacisk na konieczność uwzględnienia specyfiki formacji wiernych świeckich z racji „specyficznego znamienia charakteru świeckiego właściwego laikatowi i jego duchowości”²³. Podkreśla wieloetapowość i różnokierunkowość kształtowania moralnej osobowości katolika. Postuluje pełne i wielostronne przygotowanie uzasadniając to szeroką paletą okoliczności, w jakich przychodzi prowadzić swoją działalność wyznawcom Chrystusa. Wskazuje na potrzebę skuteczności poczynań chrześcijan i traktuje to jako wymóg współczesności, na który należy zareagować²⁴.

Aspekty integralnej formacji wiernych świeckich zostały zasugerowane przez Jana Pawła II w adhortacji *Christifideles laici*. Wskazuje się na uprzywilejowane miejsce formacji duchowej. Obok niej jako pilną potrzebę wymienia się formację doktrynalną. Dostrzega się bezwzględna konieczność katechezy. Mówi się tam ponadto o zdecydowanej promocji kultury jako odpowiedzi na odwieczne pytania ludzkości i społeczeństwa. Nieodzowną rzeczą jest także znajomość społecznego nauczania Kościoła. W procesie formacji również nie mogą zostać pominięte ludzkie wartości tak niezbędne przy kompetentnej realizacji zobowiązania do zaangażowania politycznego²⁵.

W formacji duchowej jako zasadniczy kierunek należy wskazać urzeczywistnienie fundamentalnego powołania do świętości osobistej. Zdążanie do jedności z Bogiem poprzez chrześcijańską wiarę, nadzieję i miłość stanowi zarówno gwarancję permanentnego rozwoju człowieka, jak i podstawę formacji duchowej. *Pacem in terris* zauważa, że osiągnięcie osobistej świętości sprzyja wzrostowi gorliwosci w dążeniu do przemiany świata poprzez uczestnictwo w działalności politycznej²⁶.

Niezbędnym elementem kształtowania duchowości chrześcijanina są sakramenty. Jan Paweł II wskazuje na szczególną rolę Eucharystii. Wskazuje także na ścisły jej związek z sakramentem pojednania, w którym najsilniej objawia się duch nawrócenia i cnota pokuty. Poprzez sakramenty katolik – zwłaszcza, gdy korzysta z kierownictwa duchowego – łatwiej potrafi dostrzec wzniosłość swego indywidualnego powołania do uczestniczenia w życiu wspólnotowym Kościoła oraz związaną z nim odpowiedzialność za własną doskonałość czyli dojrzałe człowieczeństwo. Konsekwencją tego jest poczucie zobowiązania do troski o kształtowanie swej dojrzałej osobowości stanowiącej naturalny fundament zaangażowanej postawy służby drugiemu człowiekowi²⁷.

Do podstaw formacji duchowej zaliczyć należy także życie modlitewne, tak osobiste, jak i rodzinne czy wspólnotowe. Nie można przy tym pominąć stosowania odpowiednich środków ascetycznych. Konieczna jest także wierność natchnieniom Ducha Świętego odkrywana przede wszystkim za pośrednictwem kierownictwa duchowego. *Christifideles laici* wskazuje jeszcze na takie środki jak: życie według ewangelicznych

²³ *Apostolicam actuositatem* 29. Por. *Christifideles laici* 59.

²⁴ Por. *Apostolicam actuositatem* 28-32; *Evangelii nuntiandi* 40-48.

²⁵ Por. *Christifideles laici* 60; *Apostolicam actuositatem* 4; *Sollicitudo rei socialis* 41; *Libertatis conscientia* 72.

²⁶ Por. *Pacem in terris* 45; *Lumen gentium* 40; *Apostolicam actuositatem* 4; *Christifideles laici* 16-17; Słomka, *Kierunki*, s. 158-161.

²⁷ Por. *Redemptor hominis* 20-21; Nowak, *Duchowość*, s. 169-171; J. Kowalski, *Chrystocentryzm prowadzący przez błogosławieństwa do Królestwa Pana we współczesnej teologii moralnej*, CzST 25:1997, s. 116; Wal, *Wychowanie*, s. 157.

błogosławieństw, lektura Słowa Bożego, głód sprawiedliwości i praktyka miłości, szczególnie względem najmniejszych, ubogich i cierpiących²⁸.

Doktrynalna formacja opiera się na Słowie Bożym i Tradycji Kościoła, które interpretowane są przez Urząd Nauczycielski. Pod pojęciem przygotowania doktrynalnego wiernych do uczestnictwa w misji Kościoła *Apostolicam actuositatem* rozumie nauczanie z zakresu teologii, etyki i filozofii. Ponieważ jest to proces permanentny musi on zostać zróżnicowany zależnie od wieku, uwarunkowań życiowych i zdolności, aby był jak najefektywniejszy. Celem jego jest bowiem wykształcenie właściwego poczucia porządku moralnego niezbędnego przy aktywnym uczestnictwie w życiu politycznym. Pomocą w tym działaniu jest – według *Tertio millennio adveniente* – analiza nauczania zawartego w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*²⁹.

Kolejnym z elementów formacji osobowości moralnej katolików, wymienionym przez Jana Pawła II, jest katecheza. Określa się ją jako wychowywanie w wierze człowieka w każdym okresie jego życia. Obejmuje ona nade wszystko wyjaśnianie nauki chrześcijańskiej w sposób systematyczny i całościowy, aby wprowadzić wierzących w pełni życia chrześcijańskiego. Paweł VI w adhortacji *Evangelii nuntiandi* dostrzega w katechezie czynnik sprzyjający kształtowaniu obyczajowości chrześcijańskiej, dlatego też zaleca rzetelny i kompetentny jej przekaz dostosowany do możliwości odbiorców³⁰.

Nie można pominąć tak ważnego elementu formacji osobowościowej jakim jest kultura. Dla właściwego nauczaniu Kościoła rozumienia tego pojęcia należy odwołać się do jego soborowego określenia. Konstytucja *Gaudium et spes* stwierdza, że nazwa ta w sensie ogólnym obejmuje w pierwszym rzędzie wszystko, czym człowiek się doskonali i rozwija swoje wielorakie uzdolnienia psychiczne i fizyczne. Ponadto wszystko to, co w skutek ludzkich starań drogą poznania i pracy poddane zostaje jego władaniu oraz co przez postępowanie obyczajów i instytucji czyni życie społeczne bardziej ludzkim. Włącza się tu także wszelakie dzieła człowieka, za pośrednictwem których wyraża, przekazuje i zachowuje dążenia i wielkie doświadczenia duchowe, aby służyły rozwojowi indywidualnemu i zbiorowemu. Dekret *Apostolicam actuositatem* wskazuje jeszcze na technikę i wiedzę praktyczną, które termin „kultura” ogarnia także swym zakresem³¹.

---

²⁸ Por. *Lumen gentium* 39-42; *Apostolicam actuositatem* 2-4; *Christifideles laici* 16; Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy świętej na Legnickim Polu*. Legnica (02.06.1997), w: *Pielgrzymka Apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II do Polski (31.05.1997-10.06.1997)*. Przemówienia. Dokumentacja. Tekst autoryzowany, Poznań 1997, s. 44; S. Nowak, *List Kołędowy Roku 2000 Metropolity Częstochowskiego*, Niedziela 52:1999 nr 51 C, s. I; Słomka, *Kierunki*, s. 167.

²⁹ Por. *Apostolicam actuositatem* 29; *Centesimus annus* 5; *Catechesi tradendae* 30; *Familiaris consortio* 34; *Tertio millennio adveniente* 42; *Na drogach Soboru* 12; *Donum veritatis* 7.

³⁰ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego* 4-6; *Evangelii nuntiandi* 44; *Catechesi tradendae* 7, 18, 22, 30; *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole* 59. „Nauczanie zawarte w katechezie ma formacyjny wpływ na człowieka. Katecheza, która jest także formą przekazu językowego, winna przedstawiać całą i nienaruszoną doktrynę Kościoła, ukazując jej więź z życiem wierzących. W ten sposób urzeczywistnia się szczególna jedność nauczania i życia, której nie sposób osiągnąć inaczej. W katechezie bowiem przedmiotem przekazu nie jest pewien zespół prawd pojęciowych, ale tajemnica żywego Boga” (*Fides et ratio* 99).

³¹ Por. *Gaudium et spes* 53; *Apostolicam actuositatem* 29.

W procesie formacji katolików mających podejmować i podejmujących trud działalności politycznej należy uwzględnić kulturę lokalną. Odgrywa bowiem ona istotną rolę w dziele kształtowania osobowości moralnej wiernych. Pomaga wszakże w ocenie wartości zarówno tych, które zawarte są w lokalnej tradycji kulturowej, jak i tych, które proponuje kultura współczesna³².

Rozwój kultury dokonuje się w oparciu o różne dziedziny nauki i sztuki, które na nią nieustannie oddziałują. Adhortacja *Christifideles laici* zaleca jej promocję, gdyż dostrzega w tym chrześcijańską odpowiedź na nurtujące ludzkość pytania. Sprzyja to bowiem ukierunkowywaniu się ludzi na prawdę, dobro i piękno oraz mądrość pochodzącą od Boga. Troska o rozwój kultury pociąga za sobą konieczność doskonalenia świata, ludzkiej społeczności, a przede wszystkim siebie. Wytwarzanie warunków korzystnych dla coraz pełniejszego funkcjonowania kultury dokonuje się przez aktywność polityczną w życiu poszczególnych społeczności. Autoformacja związana z promocją kultury implikuje zatem zobowiązanie do służby bliźnim poprzez świadome zaangażowanie w działalność polityczną³³.

Kolejnym, z postulowanych przez Jana Pawła II, czynników formacji osobowości moralnej katolika jest znajomość społecznej doktryny Kościoła. W encyklice *Sollicitudo rei socialis* przypomina, że nauczanie i upowszechnianie nauki społecznej stanowi część ewangelizacyjnego posłannictwa Kościoła. Jest to bowiem wkład Kościoła w rozwiązywanie problemów związanych z autentycznym rozwojem jednostki i wspólnoty. Stanowi wsparcie dla wierzących w ukierunkowaniu ich postępowania w zakresie działalności politycznej³⁴.

Pomoc ta realizuje się głównie w uświadamianiu zasad refleksji, kryteriów oceny i wytycznych działania, których dostarcza społeczne nauczanie Kościoła. Ich znajomość jest niezbędna przy podejmowaniu działań promujących ludzkie i chrześcijańskie wartości oraz stwarzaniu warunków umożliwiających ich powszechne uznanie i poszanowanie. Jest to tym bardziej istotne, iż na chrześcijanach spoczywa obowiązek występowania w obronie praw ludzkich³⁵.

³² Por. *Christifideles laici* 63; Skorowski, *Być*, s. 71-80.

³³ Por. *Lumen gentium* 36; *Gaudium et spes* 57, 59; *Katechizm Kościoła Katolickiego* 909; *Christifideles laici* 60.

³⁴ Por. *Sollicitudo rei socialis* 41; Synod Biskupów. Zgromadzenie specjalne dla Europy, *Deklaracja „Abyśmy byli świadkami Chrystusa, który nas wyzwolił”*, Warszawa 1992, nr 10. „Formacja duchownych, zakonników i świeckich, obejmująca dziedziny właściwe dla ich apostołatu, winna kłaść nacisk na nauczanie społeczne Kościoła. Każdy, zgodnie ze swoim stanem życia, powinien sobie uświadomić, jakie ma prawa i obowiązki, zrozumieć, na czym polega dobro wspólne i jak należy mu służyć, a także poznać zasady uczciwego zarządzania majątkiem publicznym i poprawnego uczestnictwa w życiu politycznym, aby móc w sposób wiarygodny występować przeciw przejawom niesprawiedliwości społecznej” (*Ecclesia in Africa* 107).

³⁵ Por. *Rerum novarum* 16-17, 39-40; *Mater et Magistra* 219; *Centesimus annus* 5; *Christifideles laici* 60; *Libertatis conscientia* 72. „Sytuacje, w których chrześcijanie chcąc czy nie chcąc się znajdują [...] Do wspólnot chrześcijańskich należy obiektywna analiza sytuacji własnego kraju, wyjaśnienie jej w świetle niezmiennych wypowiedzi Ewangelii, sięgnięcie do zasad myślenia, do kryteriów osądu i dyrektyw działania zawartych w społecznym nauczaniu Kościoła, wypracowanym w ciągu dziejów [...] Zadaniem zatem wspólnot chrześcijańskich jest rozpoznać z pomocą Ducha Świętego – w jedności ze swymi biskupami, w dialogu z innymi braćmi-chrześcijanami oraz ze wszystkimi ludźmi dobrej woli – jakie należy wybrać metody

Przy podejmowaniu formacji osobowości moralnej katolików jest rzeczą konieczną odwołanie się do ludzkich wartości. Stanowią bowiem one niezbędny element w prowadzonej działalności politycznej. *Christifideles laici* wymienia uczciwość, poczucie sprawiedliwości, szczerłość, uprzejmość, siłę ducha jako cnoty mające swoje odniesienie do życia społecznego będące nieodzownymi w prowadzeniu życia prawdziwie chrześcijańskiego. Katalog czynników przydatnych katolikom w działalności na rzecz innych poszerzony został o wysokie kwalifikacje zawodowe, zmysł rodzinny i obywatelski³⁶.

Integralna i spójna formacja dokonuje się w różnych miejscach i środowiskach. Łączy się to z powiązaniem poszczególnych osób z wielorakimi uwarunkowaniami społecznymi i kulturowymi. Należy zatem wskazać na te osoby bądź grupy ludzi oraz na instytucje, które – odpowiadając na zapotrzebowanie wielokierunkowego wychowania ze strony wiernych mających prowadzić działalność polityczną – winny podjąć zadanie troski o formację ich osobowości moralnej³⁷.

Pierwszym wychowawcą człowieka jest zawsze Bóg. On przez swoje przykazania kształtuje postawę moralną katolików. Dzieła tego dopełnia Jezus Chrystus, który objawia prawdę Bożą i udziela wielu praktycznych wskazań zarówno swoim uczniom, jak i przeciwnikom. Boskie dzieło wychowawcze dociera od wewnątrz do ludzkich serc dzięki dynamicznej obecności Ducha Świętego (por. Wj 20, 1-17; Mt 21-22; Rz 8)³⁸.

Do uczestnictwa w dziele wychowania wezwany jest Kościół będący społecznością Ludu Bożego. Czyni to w oparciu o otrzymany od Chrystusa nakaz troski o ludzkie życie, a tym samym troski o rozwój i postępowanie osobowej formacji. Soborowa deklaracja *Gravissimum educationis* wyjaśnia, że realizacja powyższego wezwania dokonuje się między innymi przez ogłaszanie zasad wychowania chrześcijańskiego oraz wspieranie inicjatyw służących osobowemu doskonaleniu człowieka³⁹.

Funkcję pierwszego, ludzkiego wychowawcy we wspólnocie Kościoła pełni papież. Będąc następcą św. Piotra ma obowiązek umacniania braci w wierze przez nauczanie wszystkich wierzących fundamentalnych treści dotyczących chrześcijańskiego i eklezyjalnego powołania (por. Łk 22, 32). Do zadań namiestnika Chrystusowego należy także obrona powierzonych jego pieczy członków Ludu Bożego przed fałszywą nauką. Czyni to w swych wypowiedziach ustnych i pisemnych bądź to bezpośrednio, bądź też z udziałem właściwych dykasterii Stolicy Apostolskiej⁴⁰.

Do wypełniania powyższych zadań Chrystus udzielił następcom św. Piotra charyzmatu nieomyślności, kiedy z racji swego urzędu definitywnym aktem ogłasza naukę dotyczącą wiary i moralności. Boska asystencja przyznana jest im także, gdy wyko-

---

i jakie podjąć działania, by dokonać koniecznych, a często bardzo pilnych przemian społecznych, politycznych i ekonomicznych" (*Octogesima adveniens* 3-4).

³⁶ Por. *Gaudium et spes* 43; *Apostolicam actuositatem* 4; *Mater et Magistra* 258; *Christifideles laici* 17, 60; *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole* 16, 24, 27, 60-70; Słomka, *Kierunki*, s. 167.

³⁷ Por. *Mater et Magistra* 234; *Christifideles laici* 61; J. Majka, *Komentarz do encykliki „Mater et Magistra”*, w: Jan XXIII, *Encyklika o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej „Mater et Magistra”*, Paris 1965, s. 197.

³⁸ Por. *Christifideles laici* 61; *Na drogach Soboru* 3-5.

³⁹ Por. *Gaudium et spes* 42; *Gravissimum educationis* O; *Mater et Magistra* 227-229.

⁴⁰ Por. *Lumen gentium* 18, 22-25; *Ad gentes divinitus* 5-6; *Christifideles laici* 61. Bogato dokumentowana przypisami refleksja dotycząca posłannictwa św. Piotra znajduje się w: Żmudziński, *Geneza*, s. 126-133.

nują swoje nauczanie zwyczajne, podaje pouczenia, które służą lepszemu zrozumieniu Objawienia również w dziedzinie wiary i moralności. Podstawowym kryterium tych formacyjnych poczynań papieskich ma zawsze być miłość pełna i całkowita wobec wszystkich ludzi. Natomiast obowiązkiem wiernych jest słuchanie tych wskazań w duchu gotowości przyjęcia ich z miłością⁴¹.

Podobne prerogatywy przysługują Kolegium Biskupów. Również ono cieszy się przywilejem nieomylności, gdy wraz z następcą św. Piotra sprawuje najwyższy Urząd Nauczycielski. Boska asystencja jest udzielana także następcom Apostołów, gdy sprawują swoją posługę nauczania w komunii z papieżem. Taka sama też powinna być postawa wiernych wobec głoszonej nauki⁴².

Wszyscy biskupi zespoleni hierarchicznie uczestniczą w trosce o cały Kościół. Czynią to przede wszystkim poprzez dobre zarządzanie Kościołami partykularnymi stanowiącymi część Kościoła powszechnego. Tym samym przyczyniają się do dobra całego Kościoła. Ich pasterskiej pieczy powierzone jest nauczanie wiary i moralności. Do ich powinności przynależy także dbałość o doskonalenie wiernych świeckich w taki sposób, żeby wzrastała w nich świadomość odpowiedzialności wobec wspólnoty eklezyjalnej. Mają ponadto przyczyniać się do propagowania społecznego nauczania Kościoła, aby światło wiary przenikało wszelką ziemską działalność wierzących. Również przez sprawowanie sakramentów realizują obowiązek troski o formację osobowości moralnej chrześcijan, gdy dokładają starań, by wierni świeccy głębiej przeżywali związane z tymi misteriami prawdy uzdalniające ich do pełnienia misji świadków wyznawanej wiary w świecie⁴³.

Katolik dbały o osobistą formację moralną będącą jednym z naturalnych fundamentów prowadzenia działalności politycznej ma prawo oczekiwać w tym względzie pomocy także ze strony małej społeczności kościelnej jaką jest parafia. Wszak misja bezpośredniego i indywidualnego kształtowania życiowych postaw katolików świeckich spoczywa na parafii właśnie jako części Kościoła partykularnego. Istotnym zadaniem parafii jest formowanie do niej przynależących przez słuchanie Słowa Bożego oraz liturgiczny i osobisty dialog z Bogiem. Uczenie konkretnej odpowiedzialności związanej z przynależnością do eklezyjalnej komunii ma dokonywać się we wspólnotcie braterskiej miłości⁴⁴.

Osobą, na której spoczywa największa odpowiedzialność za kierowanie społecznością parafialną, jest proboszcz, który czyni to w imieniu swojego biskupa. Jednocześnie zatem jemu powierzona została troska o formację wiernych. Przez głosz-

⁴¹ Por. *Lumen gentium* 18, 25; *Katechizm Kościoła Katolickiego* 890-892. Odpowiedzią wiernych na nauczanie „ex cathedra” ma być „przyłgnięcie posłuszeństwem wiary” do tych pouczeń. Natomiast w przypadku nauczania zwyczajnego powinni okazać „religijną uległość ducha”, która pomimo tego, że różni się od posłuszeństwa wiary, stanowi jednak jej przedłużenie.

⁴² Por. *Lumen gentium* 22, 25; *Christus Dominus* 3; *Kodeks Prawa Kanonicznego* 336, 341 § 2.

⁴³ Por. *Lumen gentium* 23; *Gaudium et spes* 43; *Christus Dominus* 5-6, 12-16. *Kodeks Prawa Kanonicznego* do Kościołów partykularnych zalicza: prałaturę terytorialną, opactwo terytorialne, wikariat apostolski, prefekturę apostolską oraz administraturę apostolską erygowaną na stałe, które posiadają właściwych sobie własnych pasterzy (por. kan. 368-371).

⁴⁴ Por. *Apostolicam actuositatem* 30; *Christifideles laici* 61; *Katechizm Kościoła Katolickiego* 2226; *Kodeks Prawa Kanonicznego* 515 § 1.

nie Słowa Bożego, sprawowanie sakramentów i kierownictwo duchowe ma obowiązek nauczania wiernych odpowiedzialności za Kościół i za zadania, które przed nimi stawia. Do jego zadań należy także roztropne korygowanie oddanych jego pieczy parafian, jeżeli zachodzi taka konieczność (por. 1 Kor 4, 14; 2 Tm 4, 2)⁴⁵.

Według dyrektorium *Tota Ecclesia* na kapłanie spoczywa obowiązek pogłębiania swej wiedzy, aby potrafił dopomagać wiernym świeckim w rozpoznawaniu i właściwym interpretowaniu znaków czasu. Ma z nimi współpracować uwzględniając ich predyspozycje. *Christifideles laici* dodaje, że kapłan powinien też wspomagać katolików świeckich w ich formacji. Wezwany jest ponadto do przygotowywania się pilnie do umiejętnego działania na rzecz rozwoju powołania i misji świeckich. Czyni to przez pogłębianie znajomości problemów politycznych oraz uczenie się oceniania tych zjawisk w oparciu o orędzie ewangeliczne podane przez naukę Kościoła⁴⁶.

Kapłan nie może czynnie angażować się w działalność polityczną. Tę funkcję w społeczeństwie pełnią ludzie świeccy, którzy mają podejmować ową działalność z własnej inicjatywy i na własną odpowiedzialność. Kierować się przy tym powinni społecznym nauczaniem Kościoła. Specyficzną rolą kapłana w życiu politycznym jest troska o formowanie w sposób prawy sumień wierzących. Od realizacji tej powinności nie godzi mu się uchylać, gdyż na mocy swego powołania pełni on względem wiernych świeckich funkcję ojca i nauczyciela⁴⁷.

W ramach społeczności parafialnych występują bardzo często małe wspólnoty kościelne. Stanowią one szczególną pomoc w dziele formacji wiernych świeckich z racji możliwości bezpośredniego dotarcia do poszczególnych osób. Ma to wielkie znaczenia zwłaszcza w terenach, gdzie parafie są bądź to rozległe, bądź to rozproszone, a tym samym występuje utrudniony kontakt z duszpasterzem. Pełnią one funk-

---

⁴⁵ Por. *Christus Dominus* 1, 30; *Optatam totius* 19; *Kodeks Prawa Kanonicznego* 528-529; *Pastores dabo vobis* 74; *Tota Ecclesia* 55. „Proboszcz jest własnym pasterzem zleconej sobie parafii, podejmującym pasterską troskę o powierzona mu wspólnotę pod władzą biskupa diecezjalnego. Powołany jest do uczestnictwa w postudze Chrystusa, ażeby dla tej wspólnoty wykonywał zadania nauczania, uświęcania i kierowania, przy współpracy także innych prezbiterów i diakonów oraz niosących pomoc wiernych świeckich, zgodnie z przepisami prawa” (*Kodeks Prawa Kanonicznego* 519)

⁴⁶ Por. *Optatam totius* 20; *Christifideles laici* 61; *Pastores dabo vobis* 18; *Kodeks Prawa Kanonicznego* 275 § 2; *Libertatis conscientia* 74; *Tota Ecclesia* 56; *Wskazania* 48.

⁴⁷ Por. *Gaudium et spes* 43; *Laborem exercens* 1; *Sollicitudo rei socialis* 42, 47; *Centesimus annus* 5; *Katechizm Kościoła Katolickiego* 2442; *Kodeks Prawa Kanonicznego* 287 § 2; *Ultimis temporibus* II.1.2-6; *Abyśmy byli świadkami Chrystusa, który nas wyzwolił* 10; *Tota Ecclesia* 33; *Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego, Wskazania dotyczące studiów i nauczania doktryny społecznej Kościoła w ramach formacji kapłańskiej* 48. *Kodeks Prawa Kanonicznego* podkreślając autonomię wiernych świeckich w podejmowaniu działalności politycznej w oparciu o społeczne nauczanie Kościoła zastrzega jednak, że nie może to prowadzić wiernych świeckich do prezentowania własnych opinii jako stanowiska Kościoła w kwestiach wątpliwych: „Wierni świeccy mają prawo, aby w zakresie spraw doczesnej społeczności przyznano im wolność przysługującą wszystkim obywatelom. Korzystając wszakże z tej wolności, niech zatroszczą się o to, ażeby swoją działalność przepoić duchem ewangelicznym i mieć na uwadze naukę przedstawioną przez Nauczycielski Urząd Kościoła oraz wystrzegać się przedstawiania w kwestiach wątpliwych swojego stanowiska jako nauki Kościoła” (kan. 227).

cję wsparcia dla duszpasterza w realizacji jego powinności kształtowania postaw moralnych chrześcijan⁴⁸.

Formacja osobowości moralnej katolika dokonuje się przez całe jego życie. Początki kształtowania życiowych postaw mają miejsce we wspólnocie rodzinnej, która stanowi podstawową komórkę społeczeństwa. Ona też daje światu nowych obywateli jako owoc instytucji małżeństwa i miłości małżeńskiej. Staje się także pierwszą szkołą cnót społecznych warunkujących życie i rozwój ludzkich wspólnot. Wypełnia w ten sposób swoje fundamentalne zadanie, jakim jest przecież wychowywanie potomstwa. Dlatego też katolik, w poszczególnych etapach swojego życia, ma prawo oczekiwać, że zarówno rodzice, jak i rodzice chrzestni, a nawet dziadkowie czy starsze rodzeństwo poprzez proces wychowawczy podejmie trud kształtowania postawy jego zaangażowania politycznego⁴⁹.

Jan Paweł II dostrzega tę wielką rolę rodziny w kształtowaniu osobowości moralnej katolika, zauważając, że tylko w tej wspólnocie każda osoba ludzka może być formowana w poszanowaniu samej siebie i w poczuciu własnej wartości. Twierdzi, że świętość rodziny stanowi główną i jedyną drogę do tworzenia lepszego społeczeństwa. Posiada bowiem niepowtarzalną wartość najmniejszej komórki społeczeństwa, w której potencjalnie jest zawarty cały organizm społeczny⁵⁰.

Rodzina stanowi także pierwszą szkołę wiary i zaangażowania w dzieło ewangelizacji, dlatego też rodzice chrześcijańscy odgrywają wielką rolę w dziedzinie religijnego wychowania dzieci. Wyznawana wiara posiada wszakże ścisły związek z właściwym sobie systemem wartości, którym człowiek powinien pozostawać wierny. Z powodu utożsamiania się z określonymi wartościami, osoba pragnie nimi żyć w podejmowanej przez siebie działalności politycznej. Z tej też przyczyny, w przypadku pomijania ich w określonej społeczności politycznej, katolik dąży do ich wprowadzenia chcąc propagować to, co stanowi dla niego wartość, gdyż jest nią rzeczywistość⁵¹.

Proces formacji postaw życiowych człowieka jest też udziałem różnego rodzaju szkół. Nie da się bowiem odizolować edukacji od wychowania. Ważnym zadaniem szkolnictwa, a zwłaszcza szkolnictwa katolickiego, jest podjęcie w sposób właściwy kształtowania postaw moralnych uczniów czy studentów tak, by przygotować ich do podjęcia w sposób świadomy obowiązków związanych z wszechstronną działalnością polityczną.

⁴⁸ Por. *Lumen gentium* 33, 35; *Presbyterorum ordinis* 6; *Katechizm Kościoła Katolickiego* 900, 904; *Kodeks Prawa Kanonicznego* 529 § 2; *Tota Ecclesia* 30.

⁴⁹ „Życie rodzinne jest wprowadzeniem do życia społecznego” (*Katechizm Kościoła Katolickiego* 2207). Por. *Gaudium et spes* 48; *Apostolicam actuositatem* 11; *Katechizm Kościoła Katolickiego* 1652, 1666; *Familiaris consortio* 42-48; *Christifideles laici* 40. Włoski psycholog V. Albisetti zwraca uwagę na wielką rolę rodziców w kształtowaniu życiowych postaw człowieka, gdyż – jak pisze – jest „przekonany, że przede wszystkim w dzieciństwie tworzy się szkielet osobowości”. (*Być przyjacielem czy mieć przyjaciela? Sposób na poznanie siebie samego i innych*, Kielce 1999, s. 102).

⁵⁰ Por. Jan Paweł II, *Wzór chrześcijańskiej rodziny. Castel Gandolfo (27.12.1987)*, w: *Anioł Pański z Papieżem Janem Pawłem II*, red. S. Dziwisz, J. Kowalczyk, T. Rakoczy, *Città del Vaticano* 1989, s. 284-285; *Gaudium et spes* 12. „Przyszłość ludzkości idzie przez rodzinę” (*Familiaris consortio* 86).

⁵¹ Por. *Christifideles laici* 62. Nie chodzi tu o uzurpowanie sobie prawa wyłącznego rozeznawania co wartość stanowi, bądź nią nie jest, ale o obiektywne rozumienie wartości.

Adhortacja *Christifideles laici* podkreśla, że udział rodziców w życiu szkoły jest sprawą bardzo ważną, ale – w aktualnej sytuacji społeczno-historycznej charakteryzującej się głębokimi przemianami kulturowymi – obecnością już niewystarczającą. Z tego powodu w stanowczy sposób nakłania do tworzenia „wspólnot wychowawczych”. Grupy te mają być złożone z rodziców, nauczycieli, kapłanów, zakonników, zakonnic oraz przedstawicieli młodzieży. Do zadań powyższych zespołów należy stawianie wymagań wychowawczych wobec szkoły oraz troska o kształtowanie systemu prawnego państwa sprzyjającego realizacji tych zadań⁵².

W ramach struktur szkolnych bezpośredni wpływ na formowanie osobowości moralnej człowieka mają nauczyciele. Jan Paweł II zachęca wszystkich nauczycieli i profesorów prowadzących swoją działalność już to w szkołach katolickich, już to w szkołach niekatolickich, aby nie uchylali się od dawania świadectwa Ewangelii. Należy to czynić poprzez przykład własnego życia oraz kompetencję i uczciwość zawodową. Ich nauczanie powinno być inspirowane duchem chrześcijańskim przy jednoczesnym zachowaniu autonomii nauki i różnorodnych jej dziedzin. Przy prowadzeniu badań naukowo-technicznych nieodzownym kryterium jest służba człowiekowi biorąca pod uwagę całkowity wymiar jego wartości i wymogów⁵³.

Istotnym zadaniem nauczających jest ukazywanie relacji pomiędzy wiarą a nauką. Należy wskazywać na niesprzeczność prawd głoszonych przez Ewangelię z wykładnią poszczególnych dziedzin naukowych. Nie można także pomijać w edukacji prezentowania wewnętrznej więzi zachodzącej pomiędzy religią i kulturą, które to wzajemnie nie tylko się nie wykluczają, lecz dopełniają⁵⁴.

Kolejnym czynnikiem, którego oddziaływania w procesie formowania osobowości moralnej katolika nie można pominąć, są różnorodne grupy, stowarzyszenia i ruchy. Wskazuje na nie encyklika *Mater et Magistra* ukazując je jako środowiska przygotowujące do podjęcia działalności politycznej obierającej sobie za cel służbę osobie. Poprzez nauczanie bazujące na społecznej doktrynie katolickiej przygotowują zarówno swoich członków, jak i młodzież do wypełniania doczesnych zadań spoczywających na katolikach świeckich⁵⁵.

Z tego powodu, że formacja osobowościowa katolika nie stanowi jedynie przywileju wyłącznie nielicznych ludzi, ale jest obowiązkiem i prawem wszystkich, należy wskazać na jej doniosłą rolę w perspektywie powołania chrześcijańskiego. Zadanie zatroszczenia się o kształtowanie osobowości moralnej wyznawców Jezusa Chrystusa jest tym samym powinnością każdego katolika. Adhortacja poświęcona zadaniom świeckich w Kościele i świecie przypomina o konieczności zapewnienia możliwości

---

⁵² Por. *Christifideles laici* 62.

⁵³ Por. *Reconciliatio et paenitentia* 16; *Christifideles laici* 62; Mroczkowski, *W tej samej kwestii...* s. 166

⁵⁴ Por. *Apostolicam actuositatem* 19; *Fides et ratio* 43, 48; *Kodeks Prawa Kanonicznego* 279 § 3; *Tota Ecclesia* 77; Jan Paweł II, *Przemówienie na spotkaniu z okazji 600-lecia Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków – kolegiata św. Anny (08.06.1977), w: Pielgrzymka Apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II do Polski (31.05.1997-10.06.1997). Przemówienia. Dokumentacja. Tekst autoryzowany*, Poznań 1997 s. 145-147; S. Kowalczyk, *Podstawy światopoglądu chrześcijańskiego*, Wrocław 1995, s. 359-374.

⁵⁵ Por. *Apostolicam actuositatem* 24; *Divini Redemptoris* 34-35; *Mater et Magistra* 233; *Christifideles laici* 30.

formacji „wszystkim, zwłaszcza ludziom ubogim, którzy sami mogą być źródłem formacji dla wszystkich”⁵⁶.

Cały proces kształtowania osobowości moralnej wyznawcy Chrystusa powinien być tak skonstruowany, aby jego nadrzędnym zadaniem stało się wspieranie każdego w pełnym urzeczywistnieniu jego ludzkiego i chrześcijańskiego powołania. Dlatego należy korzystać z właściwych metod, które pozwolą na osiągnięcie zamierzonego celu. Zgodnie z powyższymi założeniami wszystkie zrzeszenia katolików świeckich mają stać się miejscem głoszenia wiary, przybliżania do niej i wychowywania w niej przy zachowaniu jej pełnej treści. Stają się tym samym pomocą we wskazywaniu ścisłej zależności pomiędzy życiem praktycznym a wiarą⁵⁷.

Takie działanie stowarzyszeń ludzi świeckich pozostaje w zgodności z apostołskim celem Kościoła, jakim jest głoszenie Ewangelii całemu światu. Uczestniczą w jego realizacji poprzez troskę o uświęcanie ludzi, a także urabianie na modłę chrześcijańską ich sumienia, aby w ten sposób przepoić duchem ewangelicznym różnorakie środowiska i społeczności. *Kodeks Prawa Kanonicznego* zaznacza bowiem, że „wierni mają prawo swobodnego zakładania stowarzyszeń i kierowania nimi dla celów miłości lub pobożności albo dla ożywiania chrześcijańskiego powołania w świecie, a także odbywania zebrań dla wspólnego osiągnięcia tych celów”⁵⁸.

Proces formowania osobowości moralnej katolika jest zadaniem odpowiedzialnym, gdyż w zależności od sposobu jej dokonywania, w następstwie podjętych czynności można oczekiwać już to właściwych, już to niewłaściwych postaw ludzi zaangażowanych w działalność polityczną. Mając zatem świadomość adekwatności procesu kształtowania osobowości moralnej do zachowań ludzi uczestniczących w życiu politycznym, niezbędnym wydaje się być zadbanie o – stosując nazewnictwo *Christifideles laici* – „formację wychowawców”. Odpowiednie przygotowanie ludzi, którzy zajmują się kształtowaniem osobowości moralnej katolików świeckich, stanowi pod-

---

⁵⁶ *Christifideles laici* 63. B. Häring stwierdza, że należy wykorzystywać własne predyspozycje dla tworzenia struktur organizacyjnych, które jednocześnie brałyby w obronę jednostki najsłabsze i umożliwiałyby twórczy rozwój osób najbardziej uzdolnionych (por. *Moralność jest dla ludzi*, Warszawa 1978, s. 78-79).

⁵⁷ Por. *Lumen gentium* 40; *Apostolicam actuositatem* 19.

⁵⁸ *Kodeks Prawa Kanonicznego* 215. Por. *Apostolicam actuositatem* 20. „Zrzeszenia świeckich wnosząc do społeczeństwa żywe świadectwo uczestnictwa i solidarności, sprzyjają umacnianiu w nim zasad sprawiedliwości i braterstwa [...] Podstawowe kryteria [określające charakter każdego zrzeszenia osób świeckich w Kościele] weryfikują się przez konkretne rezultaty towarzyszące życiu i działaniu rozmaitych stowarzyszeń ludzi świeckich, jak na przykład ożywienie umiłowania modlitwy, kontemplacji, życia liturgicznego i sakramentalnego; działalność na rzecz wzrostu powołań do chrześcijańskiego małżeństwa, do sakramentalnego kapłaństwa i do życia konsekrowanego; gotowość uczestniczenia w przedsięwzięciach i działaniach Kościoła zarówno na szczeblu lokalnym, jak i krajowym i międzynarodowym; zaangażowanie w dziedzinie katechezy i pedagogiczne umiejętności w wychowaniu chrześcijan; pobudzenie do chrześcijańskiej obecności w różnych środowiskach społecznych i udział w organizowaniu i animacji dzieł charytatywnych, kulturalnych i duchowych; duch wyrzeczenia i powrót do ewangelicznego ubóstwa jako do źródła wspaniałomyślnego miłości wszystkich ludzi; nawrócenie na drogę chrześcijańskiego życia lub powrót do wspólnoty ochrzczonych tych, którzy niegdyś «odeszli»” (*Christifideles laici* 30).

stawowy warunek gwarantujący właściwą formację tych, którzy biorą bezpośredni udział w działalności politycznej⁵⁹.

Dokument *Instrumentum laboris*, będący uporządkowanym zbiorem propozycji i wniosków poprzedzających i przygotowujących Synod Biskupów omawiających problematykę dotyczącą roli i zadań wiernych świeckich w Kościele i świecie, postuluje „zapewnienie szerszego i gruntowniejszego przygotowania”⁶⁰ pełniącemu zadania wychowawcze. Zauważa bowiem, że oni „nie tylko kształtują własne życie według wymagań Ewangelii, ale także muszą dawać odpowiedzi na pytania, stawiane im przez innych chrześcijan”⁶¹. Swoją rolę pełnią w sposób kompetentny w ramach katechizacji, w duchowym poradnictwie i w posługiwaniu wspólnotom. Ich działanie jest szczególnie cenne w sytuacjach, gdy brakuje duchowieństwa⁶².

W formacji wychowawców istotną rolę winni odgrywać kapłani. Ich duszpasterskim zadaniem jest troskliwe przygotowywanie świeckich do pełnienia misji apostołskiej. Ważnym czynnikiem kształtowania są kazania, a zwłaszcza niedzielne homilie. Dlatego kapłani zobowiązani są do starannego przygotowywania swoich przemówień oraz ukazywania, w odpowiednich momentach, wielkości powołania i misji świeckich w Kościele i świecie. To rodzi kolejny postulat, wyrażony przez dyrektorium *Tota Ecclesia*, dotyczący coraz lepszej formacji kandydatów do kapłaństwa w dziedzinie posługi i współpracy z ludźmi świeckimi⁶³.

Całości procesu kształtowania osobowości moralnej katolików uczestniczących w aktywności politycznej musi towarzyszyć przekonanie o odpowiedzialności za własną formację. Jest to niezbędny warunek prawdziwego i skutecznego wychowania. Osobie będącej przedmiotem powyższych działań nie może być zatem obca myśl o bezwzględnej konieczności autoformacji⁶⁴.

Jan Paweł II podkreśla, że potrzebna jest także świadomość, iż każdy katolik stanowi jednocześnie cel i punkt wyjścia formacji. Zauważa, że im ktoś lepiej został uformowany, tym łatwiej zdaje sobie sprawę z konieczności kontynuowania i pogłębiania własnej formacji. Taki wierny świecki staje się bardziej predysponowany do podjęcia zadania formowania innych⁶⁵.

⁵⁹ „Formacja tych, którzy mają z kolei zająć się formacją świeckich katolików, jest podstawowym warunkiem zapewnienia formacji o szerokim zasięgu, która będzie mogła objąć wszystkich katolików świeckich” (*Christifideles laici* 63). *Instrumentum laboris* 76. Por. *Pastores dabo vobis* 79.

⁶¹ *Instrumentum laboris* 76. Por. *Tota Ecclesia* 77.

⁶² Por. *Veritatis splendor* 109.

⁶³ Por. *Tota Ecclesia* 78; *Lumen gentium* 37; *Presbyterorum ordinis* 9; *Instrumentum laboris* 77.

⁶⁴ Por. *Apostolicam actuositatem* 28-30; *Catechesi tradendae* 56; Słomka, *Kierunki*, s. 167. „Człowiek nie może zrezygnować z siebie, ze swojego właściwego miejsca w świecie widzialnym, nie może stać się niewolnikiem rzeczy, samych stosunków ekonomicznych, niewolnikiem produkcji, niewolnikiem swoich własnych wytworów. Cywilizacja o profilu czysto materialistycznym – z pewnością nieraz wbrew intencjom i założeniom swych pionierów – oddaje człowieka w taką niewolę. U korzenia współczesnej troski o człowieka leży z pewnością ta sprawa. Nie chodzi tu tylko o abstrakcyjną odpowiedź na pytanie, kim jest człowiek, ale o cały dynamizm życia i cywilizacji, o sens różnych poczynań życia codziennego, a równocześnie założeń wielu programów cywilizacyjnych, politycznych, ekonomicznych, społecznych, ustrojowych i wielu innych” (*Redemptor hominis* 16).

⁶⁵ Por. *Christifideles laici* 63.

W dziele kształtowania osobowości moralnej katolika należy wykorzystać środki i metody zaczerpnięte z nauki o człowieku. Jednak skuteczność tych poczynań nie zależy wyłącznie od sprawnego zastosowania wspomnianych środków i metod. Trzeba wszystko poddać działaniu Boga, gdyż jedynie w łączności z Nim człowiek potrafi realizować stawiane mu przez Stwórcę i płynące z jego godności zadania⁶⁶.

Dbałość katolika o rzetelność własnej formacji osobowości moralnej jest symptomem świadomej odpowiedzi na zaproszenie Boże do służby drugiemu człowiekowi. Działalność polityczna stanowi jeden z istotnych elementów troski o bliźniego. Do wypełniania tej misji wierny świecki przygotowuje się poprzez wieloaspektowe wychowanie, które stanowi dla niego pomoc w ukształtowaniu osobistej postawy życiowej. Swoistą weryfikacją jego formacji staje się służba człowiekowi i społeczeństwu poprzez aktywność polityczną.

---

⁶⁶ Por. *Pacem in terris* 45; *Evangelii nuntiandi* 70; *Christifideles laici* 64; *Instrumentum laboris* 69; Wal, *Wychowanie*, s. 158-159; Spieker, *Kościół*, s. 48. „Z tożsamością chrześcijańską, całkowicie odrębną i nie dopuszczającą żadnego pomniejszenia, łączy się bezpośrednio, jako jej dopełnienie i uwarunkowanie, nie mniej odrębna i specjalna pedagogika wiary. Wśród licznych i wspaniałych nauk humanistycznych jest bez wątpienia pedagogika. Wspomagają ją bardzo zdobycze innych nauk, takich jak: biologia, psychologia, socjologia. Nauka o wychowaniu i sztuka nauczania są ustawicznie przedmiotem dyskusji, których celem jest coraz lepsze ich przystosowanie i zapewnienie im coraz większej skuteczności; wyniki tych wysiłków bywają różne. Istnieje też pedagogia wiary, i nigdy nie zdołamy dostatecznie wyrazić, jak wiele może ona dać katechezie. Jest rzeczą naturalną, że w nauce o wychowaniu w wierze stosuje się metody wychowawcze jako takie, bardzo wydoskonalone i wypróbowane. Zawsze jednak trzeba sobie zdawać sprawę z fundamentalnej odrębności wiary. Gdy bowiem mowa o pedagogii wiary, chodzi tu nie o przekazanie nauki ludzkiej, choćby nawet najwznioślejszej, lecz Objawienia Bożego i to nienaruszonego. Bóg zaś sam w całej historii świętej, a zwłaszcza w Ewangelii, posłużył się pedagogią, która winna być świetlanym wzorem dla sztuki wychowania w wierze. Wszelka metoda jest dla katechezy o tyle korzystna, o ile pomaga przekazaniu wiary i sztuce wychowania w niej, jeśli zaś prowadzi do czegoś przeciwnego, nie ma żadnej wartości” (*Catechesi tradendae* 58).